

ДО 70-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ЮРІЯ ШАПОВАЛА

30 липня відомому історикові, професорові, головному науковому співробітникові Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України Юрієві Шаповалу виповнилося 70 років.

Здобував освіту та розробляв власні професійні навички ювіляр на історичному факультеті Київського держуніверситету ім. Т.Г. Шевченка — в період ідеологічних обмежень й естетичної брежневської «задухи», хоч і не тотально кровожерної, але непримиренної щодо проявів українства та взагалі вільнодумства. Згодом, викладаючи в альма-матер, він поєднував аналітичні і творчі підходи, прагнучи, наскільки це тоді було можливим, формувати дискусійне середовище, підважувати зашкарублі офіційні догми. Тож у часи «перебудови» Юрій Шаповал легко вийшов за рамки радянських світоглядних настанов і нав'язаних історіографічних канонів. А щойно Україна відновила незалежність, працював не лише як учений, а також як публічний інтелектуал, котрий розуміє необхідність та має мужність розповідати про минуле чесно, різнобічно, щиро й відповідально.

Як науковець Ю. Шаповал віддавна застосовує поширений нині міждисциплінарний підхід, коли для ґрунтового аналізу історичних подій, явищ,

---

Цитування: Гончаренко Н. До 70-річчя доктора історичних наук, професора Юрія Шаповала. *Український історичний журнал*. 2023. № 4 (571). С. 251—253.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

для створення життєписів до уваги беруться не лише різноманітні історичні джерела (писемні, візуальні, опубліковані, усні) та соціологічні дослідження, але й мистецькі твори, культурні практики. Все це формує історичний контекст та особистість, що живе й діє в певну епоху, а також спільноту, об'єднану культурною спадщиною та уявленнями про майбутнє.

За понад сорок років плідної творчої праці Юрій Шаповал проявив себе як прискіпливий учений і критично мислячий історик, впливовий учасник дискусій та керівник дослідницьких колективів, автор наукових монографій, новаторських шкільних підручників і біографічних студій, співзасновник міжнародних академічних проєктів, співавтор та сценарист документальних фільмів, блискучий радіооповідач про захопливі миті історії, упорядник і редактор видавничих серій та публікацій історичних документів.

Позаяк основна сфера дослідницьких інтересів фахівця — це широко інтерпретована політична історія ХХ — початку ХХІ ст., то понад тридцять років він є не лише дослідником комуністичної тоталітарної системи в Україні, політичних репресій, радянської історичної та культурної політики, а й процесів пострадянської суспільної трансформації, української політики пам'яті. Працюючи як науковець, Ю. Шаповал став дієвим і впливовим учасником декомунізації вітчизняної культури та деконструкції в незалежній державі радянської / російської історичної міфології.

Численні праці ювіляра присвячені становленню й функціонуванню комуністичного терору, розвінчуванню міфів про радянську «модернізацію» і «братерство народів». Одним із перших він розпочав вивчення та публікацію раніше засекречених документів комуністичних спецслужб, зокрема матеріалів, що розкривали геноцидний характер Голодомору 1932—1933 рр. Юрій Шаповал не лише проаналізував політику радянського примусового забуття цієї трагедії та нинішнє відновлення пам'яті про це злодіяння, але й світовий контекст, зокрема зусилля російської пропаганди, а також прихильних до неї вітчизняних і західних учених щодо дискредитації українських наукових досліджень та політики пам'яті.

Ю. Шаповал давно й послідовно працює над деконструкцією міфологізованої історії «Великої Вітчизняної війни» — вигаданої у СРСР і популярної у сучасній Росії спотвореної версії Другої світової. Він — один із найактивніших творців концепції українського виміру війни, що передбачає різнобічний і глибокий аналіз усіх її подій та явищ, включаючи непрості українсько-польські й українсько-єврейські взаємини. З 1996 р. ювіляр входить до складу спільної українсько-польської робочої групи, яка займається публікацією багатотомного видання «Польща та Україна у тридцятих — сорокових роках ХХ століття», а з 2015 р. очолює українську частину Українсько-польського форуму істориків, де постійно дискутуються важливі для обох сторін важкі питання спільного минулого. Професор Ю. Шаповал також плідно працює в Українсько-німецькій комісії істориків, заснованій 2015 р. з метою поширення в обох країнах знань про українську й німецьку історію.

Внесок Юрія Шаповала у становлення історичної освіти годі переоцінити: він не лише аналізує розвиток дидактики (зокрема ще наприкінці 1990-х рр. організував дослідницький проєкт «Українська історична дидактика: міжнародний діалог»), але й став автором і співавтором низки шкільних підручників з історії України, запропонувавши новаторські тексти, насичені розмаїттям джерел, що спонукають учнів до вироблення власної думки, емпатії, критичного мислення.

У своїх працях, присвячених видатним постатям минулого, Ю. Шаповал використовує різноманітні сучасні методології та концепції, проте завжди спирається на твердий ґрунт перевірених фактів, на критичний аналіз джерел і дискурсів. Увівши до наукового обігу недоступні чи недосліджені раніше матеріали, він створив галерею яскравих історичних біографій — політиків, науковців, митців, репресованих, замовчуваних чи оббріханих радянським режимом.

Юрій Шаповал — автор понад 800 публікацій, що вийшли друком в Україні, а також в Австрії, Аргентині, Великобританії, Італії, Канаді, Латвії, Німеччині, Польщі, США, Франції, Чехії та ін. І наукові праці вченого, і його популярні статті, хоч би які складні питання в них порушувалися, написані доброю та ясною мовою: з повагою до обізнаного читача й до широкої аудиторії.

Ювіляр ніколи не належав до вчених, що замикаються в уявній «вежі зі слонової кістки» і зверхньо споглядають на «суспільну метушню», вдаючи незаангажованість. Навпаки, він — активний дослідник і дискуснт, готовий ділитися своїми роздумами, відверто говорити про власні професійні принципи та світоглядні настанови, пояснювати й відстоювати їх. Це завжди непросто, а тим більше — у часи карколомних громадсько-політичних змін.

Із нагоди ювілею хочеться побажати Юрієві Шаповалу багато років творчої праці, можливостей завершити розпочаті та наснаги планувати нові проєкти й дослідження, а також незмінно вдячних читачів його новаторських книжок!

Надійшло / Received 02.08.2023

Надія ГОНЧАРЕНКО (Київ)
Nadiia HONCHARENKO (Kyiv)